

Grondboor & Hamer

Tweemaandelijks tijdschrift van de Nederlandse Geologische Vereniging
Jaargang 54 (2000) nummer 6

Inhoud van dit nummer

- 121 Theo Leoné: Römer, geoloog voor twee koppen koffie en een sigaar
- 125 Cajus Diedrich en Henk Oosterink: Bergings- en documentatietechniek van *Rhynchosauroides peabodyi* (Faber) - sauriërs sporen op de grens Boven-Bontzandsteen/Muschelkalk van Winterswijk
- 131 Hans Steur: Een miljoenpoot uit het Onder-Perm van Manebach (Thüringer Wald, BRD)
- 135 P.C.M. Rademakers: Verkiezelingen aan zee-egels uit de *Echinocorys*-horizont in de Kalksteen van Lixhe
- 137 Hans Bongaerts: De mineralogische belangstelling van ondergronders in de Limburgse mijnindustrie
- 142 Fred Rabe: Geovaria

Römer, geoloog voor twee koppen koffie en een sigaar

Theo Leoné

Th. Leoné, freelance journalist, Postfach 1264, D-53564 Asbach, BRD

Dit artikel is geplaatst ter nagedachtenis aan ons erelid Henk Römer, die op 27 oktober overleed op 85-jarige leeftijd. Het betreft een interview met Römer, dat eerder verscheen in het Jaarboek Twente 1986.

Voor de geologen moet het zuidoosten van Twente gelijkenis vertonen met een vergiet. Vanzelfsprekend, de jacht op het zwarte goud heeft het zuiden van Limburg tot een voortreffelijk onderzocht gebied verheven. Maar als nummer twee op het lijstje streken waar intensief geologisch speurwerk is verricht mag toch het werkterrein van de tegenwoordig in Nijverdal woonachtige J.H. Römer worden genoemd. Met tienduizend boringen, verricht binnen een straal van vijftig kilometer rondom zijn geboortestad Enschede, rammelde de geoloog als amateur aan de waarheden, die de professionals in het pre-Römertijdperk debiteerden. Heel wat vooronderstellingen bleken gebaseerd op drijfzand. De geschiedenis van de bodem onder het zuidoosten van Twente is niet in enkele penne-streken aan te geven, hield Römer de geologen voor. Waarna hij, ondermeer

als energiek redacteur van Grondboor en Hamer, het voortouw nam bij het opnieuw in kaart brengen van hetgeen onder het aardoppervlak in Twente verscholen is.

'Nooit heeft iemand me geweigerd als ik kwam boren. Nooit heb ik iemand gevraagd of ik op zijn gronden mocht komen', markeert Römer de besluitvaardigheid waarmee hij door het leven stapte. 'Natuurlijk komt als je zo aan het boren bent na verloop van tijd iemand kijken. Een boer vaak, die al een hele tijd achter het raam heeft zitten kijken wat je daar toch aan het doen bent. De eerste vraag is dan: 'Betaalt dat goed?'

Over de relatie met de boeren, belangrijke informanten, heeft Römer niets dan lof. Menigmaal kwam een landbouwer vragen waarom hij wel bij de burens maar niet bij hem kwam boren. De man wilde dan ook wel wat meer

over zijn grond weten. Dikwijls schikte Römer aan in de boerengezinnen, om aan tafel verder te vertellen over de geologie, een onderwerp waarover hij niet uitgepraat raakt.

Laag goud

'Op het platteland doe je veel ervaringen op. Je krijgt tips, al zijn die soms een beetje overjarig. Zo vertelde een jachttopziener van Nico van Heek over een boring waarbij men een tijdje geleden gestuit was op een laag goud. Een tijdje geleden? De boring had plaatsgevonden in 1914. En dat goud was natuurlijk pyriet. Ik ging erop af en ontmoette een oud vrouwtje. Zo'n oudtestamentisch figuur, negentig jaar oud. Ze kon me alles nog precies vertellen, laag voor laag die ze gevonden hadden. En één van haar kamergenoten kreeg op de kop omdat die het stukje destijds gedolven 'koper' had wegge-

maakt. Want de blinkende vondst had altijd op de schoorsteen gelegen. Natuurlijk moest ik van de familie opnieuw boren. En jawel, alle gegevens van het oude vrouwtje klopten.' Römer, geboren in 1915, begon gelijk zovele geologen als verzamelaar van stenen. De aandacht verschoof gaandeweg naar de fossielen, waarna de geoloog zijn hart verloor aan de grondboor.

'Thuis was de belangstelling gewekt. Overgrootvader had een boerderij, een steenoven en een spinnerijtje. Een heel aardige combinatie. Vader zat in het onderwijs en had toch wel een sterke neiging tot de natuur. Hij was de meester van Bernink. De oprichter van museum Natura Docet heeft in Oldenzaal op de Normaalschool bij mijn vader in de klas gezeten. Aanvankelijk ging m'n interesse naar de stenen. Daarvan kun je er voor je twintigste verschrikkelijk veel verzamelen. Vervolgens de specialisatie tot fossielen en de komst van de grondboor. Ik vond rode steen en witte steen. Waarom eigenlijk, zo vroeg ik me af.'

Emmers zweet

Bij de pogingen de vondsten te determineren stuitte Römer op vele manco's in de literatuur. 'Ik klepte naar

meester Van Sambeek, oprichter van het Natuurmuseum in Enschede. Zei hem dat een boel dingen niet klopten. Van Sambeek wees me, dat ik zelf de antwoorden op mijn vragen zou moeten vinden.

Je begon op verdachte plaatsen te boren. Aanvankelijk met één succesje op de tien boringen. Later was het negen op de tien keer raak. Zo vormde zich een heel schaakbord van gegevens. Ik ontdekte een heleboel breuken in de bodem van Enschede, die niet bekend waren.'

Al in de periode 1933 - 1935 was Römer met de grondboor in het veld te vinden. Ongetwijfeld een markante verschijning. Zijn rijzige gestalte, de rugzak op en week in week uit met zes meter stang, hamers en tangen fietssend op weg. 'De boortjes, die gingen snel kapot. De familie heeft toen gezorgd dat ik een lasapparaat kreeg om zelf boortjes te maken. Kijk, basis-materiaal is het roestvrije staal van een Mercedes-bumper plus twee emmers zweet. Nog een paar ijzerzaagjes en dan gaat het wel, het maken van je eigen boortjes.'

Nadat Römer in 1935 naar Nijverdal verhuisde, plaats waar hij in later jaren chef planning werd bij Nijverdal ten Cate, borrelde even de gedachte op het

werkterrein in noordelijke richting te verplaatsen. 'Ik had de neiging in de Nijverdalse berg te gaan boren. Maar waarom zou ik eigenlijk? De eerste honderd meter is zand. Dan pas kom ik bij de lagen die in Enschede aan de oppervlakte liggen. Dus ben ik altijd naar Enschede blijven gaan.'

Tankenbergt

Hoogtepunten in zijn onderzoek noemt Römer de nieuwe visie, die hij gaf op de bodem onder het aan gene zijde van de grens gelegen plaatsje Alstätte. Daarnaast zijn conclusies ten aanzien van de formaties bij Losser en de beschrijving van de heuvelrug Oldenzaal - Enschede - Alstätte.

Bij het noemen van de plaatsnaam Losser maakt Römer een uitstapje naar een aloud

verhaal over asfalt. 'In Twente bestond de sage dat bij Glane asfalt was gevonden. Bernink en Van Sambeek vertelden me dat al. Ik heb als een gek zitten puzzelen hoe zoiets kon. In het keileem ten zuiden van Losser vond ik wel eens een stukje asfalt, ten noorden van de plaats nooit. Plots, de oplossing. Vlak bij Losser vond ik een miniatuur olie-veldje. Daar kwam het asfalt vandaan.'

Waar in brede kring wordt aangenomen dat al de heuvelruggen in Twente zijn opgeworpen door de stuwing van gletsjers in de voorlaatste ijstijd, komt Römer met een afwijkend standpunt. Zijn boringen wijzen uit dat een hoogte als de Tankenberg, het hoogste punt van Overijssel, al aanwezig was voordat sneeuw en ijs onze streken in hun greep kregen.

'In het oosten van Twente is sprake van een stelsel van min of meer onafhankelijke heuvels', stelde Römer een dertig jaren geleden in zijn lijfblad Grondboor en Hamer, tijdschrift van de Nederlandse Geologische Vereniging. 'De kern van de heuvels (behalve ten zuiden van Enschede) bestaat hoofdzakelijk uit oud-tertiäre lagen (Onder-Eoceen), maar bij nadere studie blijkt onder deze heuvels de mesozoische ondergrond zeer hoog te liggen.'

Tot wel veertig meter boven het Nieuw Amsterdams Peil, ontdekte Römer al borende. Hij achterhaalde dat het oosten van Twente bestaat uit een bijzonder ingewikkeld complex van lagen vol plooiën en breuken, uit de geologische tijdvakken Jura en Krijt. Op tal van plaatsen kon aangetoond worden dat de bewegingen langs de oude breuken tot ver in het Tertiair zijn doorgegaan. 'De heuvelrij Oldenzaal - Alstätte wordt ten onrechte een stuwwal genoemd. Het hele complex was al voor het landijs aanwezig. Mogelijk is aan de noordzijde sprake van een beperkte verschuiving langs steile oevers van oude riviervakken.'

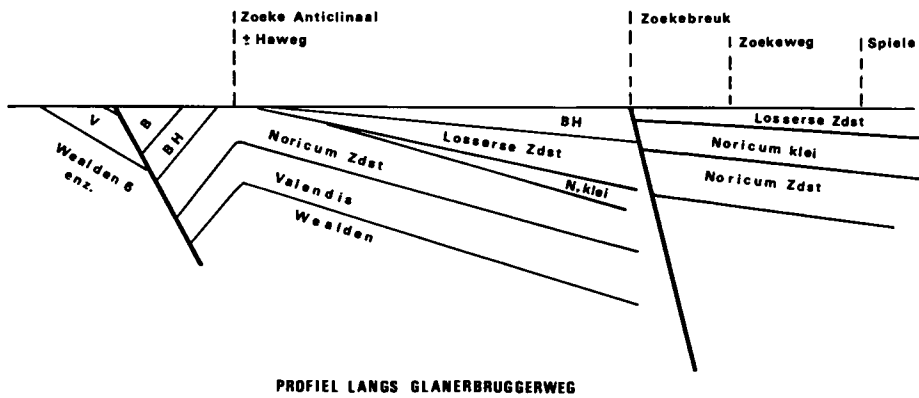
Borend in de Lonnerkerberg vond Römer geen enkel teken dat wees op stuwing of verschubbing. En de in de vakliteratuur dikwijls aangehaalde verschubbing en verstuwving in de oude groeve Beltman te Alstätte, bleek bij nader onderzoek zeer plaatselijk en beperkt van omvang. 'Wat denk je dat het stomme ijs doet wat zo aan komt sukkelen? Juist, het landijs heeft in het oosten van Twente alleen maar een modellerende invloed gehad op reeds bestaande hoogten.'

Geigerteller

Bij het naar buiten brengen van zijn theorieën, wil Römer voorzichtig zijn. Af en toe zoekt hij zijn toevlucht bij oude schoenendozen. 'Ik werk wel met grote stukken karton. Kijk dan op schaal hoe een proces verlopen kan zijn. Soms ben je in het veld een blok van vijfhonderd meter kwijt. Zo'n stuk bodem kan toch niet zomaar verdwijnen? Het karton kan dan helpen. Heel

Afb. 1: J.H. Römer en zijn zoon demonstreren het gebruik van de grondboor (foto: N.A.M.).

Afb. 2: Tekening bij artikel van J.H. Römer over het Onder-Krijt van Losser, in *Grondboor en Hamer* 1977 no. 1.

nuttig, dat werken op schaal.' Römer beperkt zich in de kunst van het improviseren niet tot karton. Tja, wat kan een nieuwsgierige geoloog zoal gebruiken. De eerste test bestaat vaak uit happen, proeven en ruiken. 'De boor heb je nodig, natuurlijk. Daarnaast een kompas en een stafkaart. Ik gebruik voor de grove delen een appelmoeszeef. En een theezeefje om heel fijnmazig te zoeken.' Meer geavanceerde hulpjes van de Nijverdaller zijn een heel gevoelige voltmeter en een geigerteller. Met name het instrument om radio-activiteit te meten is bij Nederlandse geologen nauwelijks in gebruik. 'Daar komt dan mijn elektronische kant kijken. Door het meten van straling kun je keilemafzettingen opsporen die enkele meters diep verborgen liggen in de ondergrond. De straling wordt veroorzaakt door kleine deeltjes uranium en thorium, zoals die zich vooral bevinden in Scandinavisch materiaal. Als je van Boekelo via Broekheurne naar het Lappenpad rijdt, is het verschil in radio-activiteit duidelijk waarneembaar. In de ertsrijke streken in Duitsland wordt de geigerteller wel gebruikt. Maar ook hier bewijst het apparaat zijn nut. Geigertellers duur? Bij Philips heb ik er een gezien. Vijf- tot zeventuizend gulden. Dat is zo'n beetje een halve auto. Zelf heb ik een buis gekocht voor 170 gulden en de rest eraan gebreid.' De voltmeter levert Römer een tweede elektronische invalshoek. In de gesteenten kunnen spanningen optreden. Bijvoorbeeld tussen het moedergesteente en pyriet, wel zo'n halve volt. 'Neem maar een proef door zo'n gesteente in de oven te leggen. Is het gesteente droog, dan is de spanning weg. Met het vocht komt de spanning terug.'

Koffie

Het snuffelen in de bodem heeft Römer naast stapels geologische uit-

komsten tal van anekdotes opgeleverd. Geld heel wat minder, om de vele regels eerder gestelde vraag dan toch maar te beantwoorden. 'Twee koppen koffie en een sigaar, dat zijn mijn verdiensten. De gemeente Oldenzaal zat in de problemen en vroeg me of ik kon helpen een goede waterbron te vinden. Tja, hoe vind je een goede bron? Ik bestudeerde de geologische lagen en ging met de heren het veld in. 'Hier', zei ik. 'Hier moet je boren.' Stond daar als een veldheer. Gelukkig vonden ze uitstekend water. Met zulke dingen moet je geluk hebben. Na afloop kreeg ik twee koppen koffie. En een sigaar.'

Een keuze uit de publicaties van en over J.H. Römer

Redactie

Tenzij anders vermeld betreft het artikelen door J.H. Römer in Grondboor en Hamer.

1958 - Versteend hout van Pleistocene ouderdom uit de Nijverdalse berg. 1958: 154-155

1959 - Glaciaal verplaatst Eoceen onder Enschede. 1959: 265-267

1959 - Geologisch onderzoek naar het ontstaan van het Molenveld te Saasveld. 1959: 300-308

1959 - Terreinonderzoek met de grondboor. 1959: 351-356

1960 - Een pro-glaciaal beekprofiel in Alstätte. 1960: 5-8

1961 - De dagzomen van het Onder-Krijt ten oosten van Enschede. 1961: 237-249

1961 - Oude steenovens en kleigaten in Twente. In: *Geologie van Twente* (speciaal nummer van Grondboor & Hamer). 1961: 79-96

1963 - De nieuwe groeve Gross Hündfeld bij Alstätte. 1963: 58-63

1963 - Op zoek naar water. 1963: 151-160

1964 - Waarnemingen in een verschuivingspleet. 1964: 69-71

1964 - Over de oostgrens van de Trias bij de Haarmühle. 1964: 151-157

1965 - Een nieuwe Wealden-ontsluiting te Gronau. 1965: 64-70

1967 - Rhät en Lias in de omgeving van Buurse. 1967: 20-32

1967 - De 'Alstätter Bucht'. Tektoniek en stratigrafie. 1967: 188-201

1968 - Over de houdbaarheid en de verwerking van pyriet in de bodem. Elektrische metingen aan pyriethoudende gesteenten. 1968: 199-202

1969 - Over een fossiele priel te Lünter (W.D.). 1969: 63-66

1970 - Noricumklei en -zandsteen (O.-Hauterive) ten westen van Losser. 1970: 116-122

1970 - Groeve Hündfeld III levert nu ook Aptienfossielen. 1970: 158-162

1972 - Waarnemingen over de beweging van het landijs in Overijssel. 1972: 175-181

1974 - De breuk in groeve Hündfeld III te Alstätte. Nieuwe waarnemingen. 1974: 47-49

1976 - Vindplaatsen van verkoold hout met boormosselgangen, opgevuld met klei-ijzersteen (en of pyriet) ingebed in klei-ijzergeoden. 1976: 55

1977 - Het Onder-Krijt van Losser (1). 1977: 2-14

1977 - Het Onder-Krijt van Losser (2). 1977: 62-64

1978 - Groeve Osse te Losser. *Staringia* 4: 3.

1979 - Vulkanische as in het Eoceen bij Enschede. 1979: 17-19

1982 - Over het ontstaan van de heuvelrug Oldenzaal - Enschede - Alstätte (geen stuwwal, geen verschubbing). 1982: 2-10

1982 - Een merkwaardige belemnieten-vondst. 1982: 150-152

1982 - De radioactiviteit van onze bodem. 1982: 177-181

1982 - Over een brok gips uit het Aptien van Ochtrup. 1982: 182-184

1983 - De anticlinaal van Gronau bij Glanerbrug (Enschede), met gegevens over de ingang van de Alstätter Bocht. 1983: 142-152

1986 - Solifluctie onder Enschede. 1986: 100-103

1981 - Jannink, T.: De Van der Lijn-onderscheiding 1991 toegekend aan Henk Römer op 31 mei 1991 in het Museum Schokland. 1991: 92.

1985 - Leoné, Th.: Römer, geoloog voor twee koppen koffie en een sigaar. *Jaarboek Twente* 25; 1986: 44-48.

Bij het overlijden van Henk Römer

Henk Römer en ik waren collega's. We zijn allebei opgeleid tot textieltechnicus. Een vak dat absoluut niets te maken heeft met geologie.

Op dit laatste gebied waren we echter ook collega's: 'collega amateurgeoloog'.

En op dit gebied keek ik met respect op tegen deze bescheiden en minzame Henk Römer.

Wij hadden een onderzoekende karaktertrek gemeen. We waren geïnteresseerd in de achterliggende geschiedenis van ons plekje grond in Zuidoost-Twente. Een geologisch uiterst ingewikkelde bodemstructuur, toegedekt met een relatief dun laagje zandgrond. Tezamen met het aangrenzende Duitse gebied vormt dit een paleontologische schatkamer, waar wij bovenop leven.

Henk was een gedreven onderzoeker. In een tijd dat de huidige technieken ter bepaling van diepere aardlagen nog niet bestonden (en dat was het geval in de jongere jaren van onze generatie), wist Henk zijn nieuwsgierigheid te bevredigen door zelf duizenden grondboringen in het Twentse land te verrichten.

En aldus, 'deducerend en combinerend', verkreeg hij een nauwkeuriger beeld van onze ondergrond. Dat was in die dagen nauwelijks aanwezig. Daarnaast was Henk een begaafd technicus. Hij wist zijn instrumenten zelf te creëren.

Het voorgaande artikel, uit het Jaarboek Twente 1986, laat Römer zelf aan het woord.

Henk was een aimabel en bescheiden mens. Hij heeft zich in moeilijke tijden der NGV als een rustig en bekwaam bestuurslid waargemaakt.

Met hem is een gewaardeerd erelid aan ons ontvallen.

Tobias Jannink

Henk Römer (rechts) bij een boring in het Onder-Krijt bij Losser. Archiefphoto NGV.